

УДК 159.947.5:124.5

ЮЛІЯ КАРПЮК

м. Івано-Франківськ

yuliakarpuk@gmail.com

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОТРЕБ, СТИМУЛІВ, МОТИВІВ ТА МОТИВУВАННЯ У ПОВЕДІНЦІ ЛЮДИНИ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті представлено результати теоретичного аналізу аксіології мотивації. Доводиться думка про абсолютну детермінованість людської діяльності та її мотивів референтними матеріальними і духовними цінностями. Здійснено системний аналіз співвідношення потреб, стимулів, мотивів та мотивування у поведінці людини. Запропоновано аксіологічний підхід до розуміння мотиву і мотивації.

Ключові слова: потреба, стимул, мотив, мотивування, цінність, духовні цінності, матеріальні цінності, референтні цінності, поведінка, аксіологія мотиву, аксіологія мотивації, аксіологічна концепція мотивації.

Раціональна поведінка людини зумовлена певними психічними факторами, які перебувають в її основі. Фундаментальними причинами людської поведінки є мотиви, однак слід розрізняти мотиви та стимули, мотиви та мотивування, потреби та стимули, оскільки вони є відмінними у своїй структурі та суті і мають різне значення для формування людської поведінки та по різному впливають на поведінку, перебуваючи у певній ціннісній ієрархії.

Проблема пошуку об'єктивних, справжніх мотивів, на основі яких людина діє та задовольняє свої потреби, та які є безпосередніми причинами дій та її поведінки безвідносно до суб'єктивного мотивування та зовнішніх і внутрішніх стимулів є складним завданням філософії і психології.

Співвідношення між потребами (внутрішніми та зовнішніми, суб'єктивними та об'єктивними), стимулами, мотивами, мотивацією та мотивуванням, на наш погляд, є аксіологічним. Саме на рівні цінностей потреби, стимули, мотиви та мотивування здатні до трансформації, оскільки усвідомлення референтних цінностей та ставлення до них на рівні світогляду часто «перетворює» потреби на стимули, стимули на мотиви, а через процес мотивації обґрунтовуються найважливіші екзистенційні цінності для людини, які «підтримують» та формують стійкі мотиви людської поведінки, а також заперечуються ті потреби, які є соціально небажаними.

Оскільки співвідношення між потребами, стимулами, мотивами, мотивацією та мотивуванням є аксіологічним, то в такому випадку можна через зміну референтних цінностей впливати на мотиви людської поведінки, коригувати поведінку людини через її виховання та соціалізацію на основі тих чи інших цінностей і ціннісних уподобань, а звідси впливати на формування в людини потреб, на їх обмеження, якщо вони є соціально небезпечні.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити аксіологічне підґрунтя для розрізнення потреби, стимулу, мотиву, мотивації та мотивування у поведінці людини та в структурі її психіки, власне виявити аксіологію мотивації.

Аксіологічні особливості співвідношення потреб, стимулів, мотивів, мотивації та мотивування у поведінці людини аналізуються у працях В. Будза, М. Вебера, І. Гояна, М. Гагне (Marylene Gagne), Е. Деці (Edward L. Deci), Б. Додонова, А. Елліота, Є. Ільїна, А. Єлісеєвої, З. Карпенко, М. Козирєва, Г. Латама (Gary P. Latham), Е. Лока (Edwin A. Locke), Р. Мієрса (Robert M. Myers), С. Мілне (Sarah Milne), Ж. Нюттена, Ш. Орбел (Sheina Orbell), В. Пилипенка, С. Парфілової, А. Савченка, М. Тітьєна (Mark A. Tietjen). П. Шірана (Paschal Sheeran). Також мотивація та мотиви вивчаються на основі нейроендокринологічного підходу, який розвивають К. Мак-Колл (C. McCall), Т. Сінгер (T. Singer) та методу електромагнітного резонансу у дослідженні Ф. Коунегера

(Frederique Kouneiher), С. Шаррон (Sylvain Charron) та Е. Кехліна (Etienne Koechlin).

У проаналізованих нами наукових дослідженнях тільки частково піднімають проблеми аксіологічного співвідношення між стимулом, мотивом, мотивацією та мотивуванням у поведінці людини. Зокрема В. Будз аналізує аксіологічну сферу взагалі, вважаючи її фундаментальним підґрунтям самоорганізації суспільної дійсності в контексті синергії антропологічних факторів [2], але не проводить аксіологічного аналізу стосовно мотивів та стимулів людської поведінки. І. Гоян досліджує світоглядні фактори мотивації людської діяльності та наголошує на тому, що найважливішим фактором світогляду є цінності, які безпосередньо мотивують людську діяльність, а розвиток мотивації людської діяльності здійснюється на основі ціннісних систем [1, 10–17], проте він не вивчає аксіологічне співвідношення між потребами, стимулами та мотивами. Є. Ільїн досліджує співвідношення між потребами, стимулами, мотивами та мотивуванням [7], проте не аналізує докладно аксіологічний аспект такого співвідношення. Б. Додонов звертає переважно увагу на співвідношення між мотивом та цінностями, а також емоціями як цінностями, які є причиною формування мотивів [5, 9; 46; 49]. Ж. Нюттен також аналізує мотивацію, проте зауважує, що у психологічних процесах він не розглядає зміст норм і цінностей та обмежується вивченням того як в психіці задіяні когнітивні і мотиваційні процеси [10, 199]. С. Парфілова аналізує теоретичний аспект мотивації, вивчаючи психологічні підходи до проблеми мотивації [11, 25–30]. А. Елліот (Andrew J. Elliot) будує ієрархічну модель спонукання, яка ґрунтується на позитивних та негативних стимулах, які підтримують або анулюють дії людини [14, 111–116]. З. Карпенко, розвиваючи концепцію аксіологічної психології особистості наголошує на тому, що стосовно мотивів та цінностей існує навіть деяка особлива сфера – аксіопсихіка, яка «...включає в себе різноманітні вияви її ціннісно-сислової сфери: мотиваційні (суб'єктивні, психічні, смислові) ставлення, диспозиційні утворення (соціальні установки і ціннісні орієнтації), мотиваційні чинники

(потреби, інтереси, ідеали...)» [8, 10], проте дослідниця тільки частково звертає увагу на аксіологічний аспект самої мотивації.

Експериментальні дослідження співвідношення стимулів, мотивації та волі проводять британські вчені С. Мілне (Sarah Milne), Ш. Орбел (Sheina Orbell), П. Шіран (Paschal Sheeran) [20, 163–184].

Щодо співвідношення стимулів, мотивації та мотивів також ведуться дослідження їх специфіки у різних сферах суспільного життя. М. Вебер вивчає вплив релігійних мотивів на господарську і культурну діяльність різних суспільств [3, 78]. А. Єлісеєва екстраполює поняття мотиву та мотивації на економічну сферу [6, 91–96], а В. Пилипенко досліджує мотиви та стимули у сфері праці [11, 255]. Подібні дослідження у сфері мотивації праці ведуть американські вчені М. Тітьєн (Mark A. Tietjen) та Р. Мієрс (Robert M. Myers), які вивчають співвідношення стимулів праці та ступінь задоволення нею [21, 226–231]. Канадська дослідниця М. Гаґне (Marylene Gagne) та американський дослідник Е. Деці (Edward L. Deci) у контексті теорії самодетермінації також вивчають особливості стимулів і мотивів праці [16, 331–362]. Американські дослідники Е. Лок (Edwin A. Locke) та Г. Латам (Gary P. Latham) аналізують співвідношення мотивації праці та задоволення у контексті її продуктивності, яка досягається завдяки зосередженню уваги, зусиль, розвитку стратегій і планів діяльності [24, 240–246]. Швейцарський та угорський дослідники Е. Ферр (Ernst Fehr) та Г. Гінтіс (Herbert Gintis) аналізують принципи мотивації та стимулів праці у контексті соціальної співпраці [15, 43–64]. А от А. Савченко та М. Козирев вивчають мотив та мотивацію асоціальних вчинків, зокрема злочинів [13, 9–71], [9, 164–174], однак частково звертають увагу на аксіологічний бік злочинної мотивації.

Проводяться також міждисциплінарні дослідження мотивації поведінки, які здійснюють американські дослідники К. Мак-Колл (C. McCall) та Т. Сінґер (T. Singer) на нейроендокринологічному рівні [19, 681–688], а також Ф. Коунегер (Frederique Kouneiher), С. Шаррон (Sylvain Charron) та Е. Кехлін (Etienne Koechlin), які на основі методу електромагнітного

резонансу вивчають взаємодію стимулів та мотивації у головному мозку в аспекті покарань та нагород, а також процесів вибору думок і дій та процесів ухвалення рішень і цілей [17, 939–947]. Однак такі підходи, будучи міждисциплінарним, не дають на жаль відповіді на питання зв'язку мотивів та референтних цінностей.

На нашу думку, слід звернути увагу саме на аксіологічний аспект співвідношення між потребою, стимулом, мотивом, мотивацією та мотивуванням, який є фундаментальним підґрунтям для формування мотивів. Поведінка людини з необхідністю має аксіологічно-екзистенційні засади та залежить від «пропозиції» референтних духовних і матеріальних цінностей у сфері світогляду. Саме тому всі мотиви поведінки є аксіологічними, а це вказує на необхідність аналізу аксіологічних вимірів мотивації людської поведінки.

У дослідженні використано аксіологічний підхід, на основі якого вивчається співвідношення між потребою, стимулом, мотивом, мотивацією та мотивуванням, які можна чітко розрізнити у структурі людської психіки саме на основі цінностей, які є світоглядно-мотиваційним підґрунтям поведінки. У дослідженні також застосовано феноменологічний підхід, на основі якого здійснюється редукування соціально бажаного мотивування та аналізується справжні виміри мотивів людської діяльності.

Для ґрунтового аналізу співвідношення між потребами стимулами, мотивами, мотивацією та мотивуванням слід проаналізувати структуру мотивів та мотивації. Часто мотив та мотивацію ототожнюють, вважаючи, що сукупність мотивів формує мотивацію [6, 91], або розглядають мотивацію як ієрархічно організовану систему мотивів [11, 27], але це безперечно різні психологічні процеси.

Мотив, з точки зору Є. Ільїна, (від лат. *movere* – приводити в рух) – складне психологічне утворення, яке спонукає до свідомих дій і вчинків і слугує для них їх основою [7, 344], тобто, зазначимо, мотив є в цілому раціональним утворенням, оскільки він є усвідомленим та обґрунтованим в процесі мотивації. Тобто мотив слід інтерпретувати як «психічний процес, який з середини стиму-

лює нас до постановки цілі і прийняття відповідних засобів дії» [7, 61], а постановка цілі і пошук засобів – це раціональний процес, оскільки «мотив – це складне психологічне утворення, яке повинен побудувати сам суб'єкт» [7, 89], власне раціонально побудувати, бо постановка цілі, прийняття засобів дії, побудова мотиву дії є раціональними, а водночас аксіологічними, бо мотив може бути дієвим тільки тоді, коли він ґрунтується на важливій для людини системі цінностей, які визначають основні параметри дій людини та взагалі можливість дії. У цьому сенсі можна погодитись з думкою, що «в ідеалі мотив повинен дати відповіді на питання: чому, для чого, чому саме так, який смисл... Бажано отримати відповідь на питання: для кого, заради кого?» [7, 118], власне мотив повинен бути сенсоутворюючим, легітимізувати людські дії, принаймні в межах власного сумління, а таке сенсоутворення і легітимізація можуть бути тільки аксіологічними. В такому аспекті слід звертати увагу саме на аксіологію мотиву.

Мотив, на наш погляд, – це аксіологічна причина дії, яка безпосередньо спонукає людину діяти. В свою чергу, дія має цілепокладальний аспект та потребує раціонального обґрунтування та прогнозування щодо її майбутніх наслідків. В такому аспекті мотив має аксіологічне підґрунтя та футурологічний вимір можливого успіху чи невдачі, оскільки, здійснюючи дію, людина очікує в майбутньому задоволення потреби, заради якої здійснюється дія, бо рішення про дію людина приймає відповідно до її можливого позитивного аксіологічного результату. Людина приймає рішення про дію переважно тоді, коли очікуваний (майбутній) аксіологічний результат суттєво перевищує всі життєві ресурси, які будуть витрачені під час дії. Тобто початок дії залежить від особистого переконання (часто помилкового), що ця дія принесе більшу вигоду в майбутньому та компенсує витрачені ресурси при умові відсутності надмірних страждань та при умові уникнення можливих санкцій і покарань з боку соціального середовища та власного сумління. Якщо така мотивація стосовно майбутньої дії є позитивна, то суб'єкт приймає рішення про

початок дії. Якщо ж мотивація є негативна, тобто суб'єкт очікує від своєї дії страждання, покарання та санкцій при значній втраті особистого ресурсного потенціалу, то така дія або не розпочинається, або припиняється. В такому аспекті мотиви дій є переважно прагматичними, егоїстичними, оскільки людина в центр мотивації ставить саме своє «Я», стан якого оцінюється з точки зору майбутніх можливих наслідків діяльності. Тут можна погодитись з думкою Є. Ільїна, який вважає, що «до зовнішньої позитивної мотивації відносяться: матеріальне стимулювання... прес-тиж, тобто стимули, заради яких людина вважає потрібним прикласти свої зусилля. До... негативної мотивації... відносяться покарання, критика, засудження, штрафи...» [7, 278], власне людина очікує від своєї дії в майбутньому негативних чи позитивних явищ.

З точки зору Є. Ільїна, «мотивація – це внутрішня детермінація поведінки і діяльності... Зовнішнє середовище діє на людину фізично, в той час як мотивація – процес психічний, який перетворює зовнішні дії у внутрішній стимул» [7, 63], тобто «...мотивація і мотиви завжди внутрішньо обумовлені...» [7, 68]. Вчений стверджує, що «мотиви завжди внутрішні, на відміну від стимулів, які викликають процес мотивації...» [7, 114]. Він вважає, що «...обставини, умови, ситуація набувають значення для мотивації тільки тоді, коли стають значущими для людини...» [7, 68]. З його точки зору, стимули «... можуть бути прийняті людиною, а можуть бути й заперечені, якщо не відповідають її потребам, установкам, тобто якщо вони для неї не значущі» [7, 104]. Однак така внутрішня детермінація, обумовленість та значущість мотивів і мотивації є безперечно раціонально обґрунтованою, тобто процес трансформації зовнішніх стимулів у мотиви в процесі мотивації потребує раціонального обґрунтування на основі референтних цінностей, бо тільки тоді стимули можуть стати значущими.

Є. Ільїн доводить, що «особистісні диспозиції (...схильності, установки, цінності, світогляд, ідеали) повинні приймати участь у формуванні конкретного мотиву» [7, 60]. Але в такому міркуванні щодо особистісних диспозицій формування конкретного мотиву є, на

наш погляд, логічна помилка щодо співвідношення обсягу використаних у цьому судженні понять, оскільки всі названі особистісні диспозиції можна редукувати до світогляду, бо схильності, установки, цінності, ідеали входять в обсяг поняття світогляду, а отже, у структуру світогляду, а світогляд, в свою чергу, ґрунтується на матеріальних і духовних цінностях. Тому більш доцільніше, на наш погляд, для розуміння специфіки формування мотивів та мотивації використовувати аксіологічну концепцію мотивації, яка передбачає необхідність обґрунтування мотивів у системі світогляду на основі аксіологічного підходу, адже мотив є стійким тоді, коли він корелює із системою референтних цінностей. З точки зору Є. Ільїна «характеристикою мотиву вважається його стійкість. По суті, під цим розуміють стійкість (інертність) потреби і стійкість (ригідність) установок, світогляду, цінностей людини, її схильностей, інтересів» [7, 127]. В такому сенсі мотив безпосередньо корелюється з потребами, установками, світоглядом, цінностями, схильностями, інтересами, тобто той чи інший мотив є залежним від мотивації, як процесу аксіологічного обґрунтування мотиву.

Мотивацію слід розуміти як світоглядно-мотиваційний процес, в який включаються потреби, стимули та самі мотиви, а також зв'язки між ними та їх ієрархія, при цьому ієрархію мотивів слід ототожнювати, на наш погляд, з ієрархією цінностей. Мотивація – це швидше процес формування мотиву [7, 344], а не сукупність мотивів [6, 91]. Однак потреби, стимули та мотиви осмислюються у контексті основних цінностей, ідеалів, норм та цілей, які власне й спонукають людину до дії. Людину спонукає до дії не безпосередньо потреба, стимул чи мотив, а обґрунтування та усвідомлення їх на аксіологічному рівні в процесі мотивації. Тобто в людині «борються» «...розмаїті докази, установки, бажання, потяги, тобто розмаїті компоненти мотиву, а не мотиви в цілому. Боротьба йде в процесі мотивації, коли мотив ще не сформований. Коли ж він сформований, то боротись вже немає потреби, його потрібно реалізувати...» [7, 136]. Мотивація в такому випадку – це співвідношення розмаїтих психічних

явищ, на основі яких людина обґрунтовує свої мотиви, власне можливі причини початку дії. Тому ми не погоджуємося з думкою, що мотивація – це незалежний об'єктивний процес, який управляє поведінкою людини і визначає її спрямованість [6, 91].

Мотивація – це швидше раціональний, свідомий, аксіологічний процес обґрунтування можливості дії та її цілей у залежності від мотиваторів, які людина оцінює та аналізує у контексті свого світогляду, при цьому мотиватор слід розглядати, як вважає Є. Ільїн як фактор, який впливає на прийняття рішення і формування намірів [7, 344]. Ми погоджуємося з думкою Д. Леонт'єва, що «мотивація характеризується перш за все цільовою спрямованістю, вона дає не казуальне, а телеологічне пояснення» [10, 7], тобто мотивація визначає основні цілі і цінності у поведінці людини, які стають їх мотивами. У цілому мотивація впливає на формування мети і шляхів її досягнення [12, 255], а тому може бути ситуація, коли людина здійснює не тільки добродійну, але й злочинну поведінку. Наприклад, М. Козирєв вважає, що «вчинення злочину, як і будь-якого іншого вчинку, дії, що визначають поведінку чи діяльність особи, є результатом процесу мотивації...» [9, 164].

Щоб зрозуміти суть мотивації необхідно проаналізувати також суть та джерело походження мотивів, які входять у структуру мотивації. Зокрема у контексті матеріалістичного підходу до аналізу мотивів вони тлумачаться як наслідок природи людини, яка має перш за все фізичний зміст, а тому в основі людської діяльності перебувають матеріальні потреби. Наприклад, К. Гельвецій вважає, що «людина – фізична істота, яка підпорядкована природі... необхідності... Наша дія – наслідок спонукання деякого мотиву» [4, 71]. З точки зору П. Гольбаха, матеріальні потреби «...виступають фактором, який приводить в рух наші пристрасті, волю, розумову активність. Через мотиви... потреби приводять в дію наш розум, почуття і волю... Потреби людини безперервні, і ця обставина слугує джерелом її постійної активності» [7, 10]. У подібному контексті пояснюють поведінку людини біхевіористи, власне «...через схему «стимул – реакція», розглядаючи подразник

як активне джерело реакції організму. Для них проблеми мотивації не існують, так як, з їхньої точки зору, динамічною умовою поведінки є реактивність організму...» [7, 11]. Психоаналітичні теорії мотивації наголошують на вирішальній ролі в організації поведінки безсвідомого ядра психічного життя на основі сексуальних та агресивних потягів [7, 12]. Біологізаторські теорії мотивації вказують на неї як мобілізацію життєвої енергії [7, 13], а активність людини ґрунтується переважно на неусвідомлених біологічних силах, які витікають з органічних потреб тіла [7, 14]. Проте, більш об'єктивними в аналізі мотивів є когнітивні теорії мотивації, які визнають провідну роль свідомості в детермінації поведінки людини [7, 12]. Хоча слід мати на увазі, що навіть когнітивний підхід до аналізу мотивів людської діяльності є обмежений в певній мірі, оскільки, наприклад, Д. Леонт'єв, аналізуючи погляди Ж. Нюттена, вважає, що останній критикує «біхевіоризм за недооцінку свідомих і розумних моментів в людській мотивації, психоаналіз – за механістичність, когнітивну психологію – за ізоляцію свідомості людини від життєвого світу» [10, 6]. Проте саме когнітивний підхід до аналізу мотивації дає можливість проаналізувати поведінку людини в раціональному та аксіологічному аспекті, оскільки референтні цінності слід вважати основними раціональними соціальними очікуваннями, установками чи атитюдами, які вказують на рівень життєвого успіху людини та її домагань. В такому аспекті на основі когнітивної концепції мотивації, можна розвивати, на наш погляд, новий науковий підхід – аксіологічну концепцію мотивації, яка б визначила раціональні аксіологічні виміри мотиваційних процесів у структурі людської психіки, нащо будуть спрямовані наші подальші дослідження.

Саме цінності мотивують поведінку та діяльність людини, саме на основі цінностей людина приймає раціональні рішення. Проте є також ірраціональні чинники мотивації, які, на наш погляд, ще не пройшли процес свого обґрунтування у світогляді. На ґрунті цих міркувань погоджуємося з Ж. Нюттеном, що ірраціональними мотиваціями «називають спонукання, які не інтегровані в динамічну

Я-концепцію і систему цінностей індивіда... Динаміка поведінки є «іраціональною» доти, поки вона не пройшла когнітивну переробку...» [10, 266]. В такому аспекті, на наш погляд, мірилом раціональної та іраціональної поведінки є її аксіологічний вимір; тобто раціональна поведінка з необхідністю пов'язана з цінностями та їх усвідомленням на рівні мотивів, а іраціональна поведінка є неусвідомленою на рівні цінностей та мотивів. Такі думки є важливим підґрунтям для можливості аксіологічної концепції мотивації як нового підходу до аналізу мотивів.

Пізнавальна активність людини, з точки зору Ж. Нюттена, має важливе значення для мотивації, оскільки «...на основі пізнавального функціонування індивід усвідомлює себе, свою діяльність, гадки і потяги, цінності свого соціального світу. Поступово через це усвідомлення індивід розвиває загальний образ або концепцію свого динамічного «Я» і базових орієнтацій свого розвитку» [10, 278]. Ж. Нюттен висловлює навіть погляд про те, що не по-людськи «...покращувати або навіть захищати дорослого індивіда «без його участі»... не звертаючись до його особистісної оцінки, ієрархії цінностей і цілей» [10, 288]. Тут дійсно «джерело мотивованої поведінки знаходиться не в стимулі і не у зовнішніх умовах, а в самому внутрішньо активному індивіді (суб'єкті), який живе в деякій ситуації» [10, 77]. Безумовно, що джерелом такої внутрішньої активності людини є її раціональність, на основі якої вона обґрунтовує дійсну та футурологічну картину світу та її фундаментальні цінності, які й спонукають людину до дії. В такому аспекті мотивація діяльності не може бути механістичною, фаталістичною чи провіденціалістською, оскільки людина свідомо вибирає ту чи іншу систему цінностей та обґрунтовує свій вибір. В контексті таких міркувань погоджуємося з думкою З. Карпенко, яка вважає, що у розвитку особистості простежується «...процес присвоєння індивідом заданих суспільством духовних цінностей, як зразків соціально бажаної поведінки...» [8, 10]. При цьому слід мати на увазі, що статус цінностей можуть отримувати розмаїті об'єкти, оскільки «...об'єкти оточуючого світу, які можуть задовольняти вимоги

(потреби) людини, стають для людини цінностями» [7, 31]. У цьому аспекті потреба не може бути пояснена без її зв'язку з матеріальними і духовними цінностями, оскільки потреба має аксіологічний вимір стосовно поведінки людини. Потреба завжди «вказує» на цінність, за допомогою якої ця потреба задовольняється. У цьому аспекті «...перетворення потреб в цілі і поведінкові проекти, або плани – складає мотиваційний аспект поведінки...» [10, 41]. На нашу думку, таке перетворення потреб в цілі, проекти і плани є аксіологічним, тобто людина раціонально обґрунтовує потребу та можливість її реалізації на аксіологічному та футурологічному рівні, дозволяючи чи забороняючи собі її реалізовувати.

Обґрунтовуючи аксіологічну концепцію мотивації, ми вважаємо, що всі потреби і мотиви діяльності людини є аксіологічними, а отже, не залежать безпосередньо від фізичної природи людини, а швидше від духовної, оскільки потреби та мотиви обґрунтовуються раціонально в межах світогляду. Фізичними можуть бути тільки потреби і стимули, але не мотиви, бо останні мають тільки аксіологічний вимір. Потреби і стимули не є безпосередніми причинами людської дії. Такими безпосередніми причинами людської дії є тільки мотиви, які мають аксіологічний вимір, який є умовою прийняття футурологічного рішення про можливість чи неможливість тієї чи іншої дії.

Однак в контексті аксіологічної концепції мотивації можна пояснити тільки поведінку людини, оскільки поведінка тварин не може мати аксіологічного підґрунтя і залишається тільки на рівні потреб та стимулів. З іншого боку, якщо людина ще не достатньо розвинута за своїм віком, або ж за умовами соціалізації у контексті свідомості та усвідомлення своїх дій в аспекті моральної, правової, економічної, релігійної свідомості та їх цінностей, то її діяльність ґрунтується переважно на потребах та стимулах, а не на мотивах, які мають вищий рівень свого обґрунтування, власне раціонально-аксіологічний. Крім того, якщо суспільні і природні умови буття людини суттєво зміняться в бік природних та соціальних катастроф (космічна загроза з боку

небесних тіл, землетруси, голод, енергетична криза, нестача ресурсів, екологічна проблема, тероризм, війни), то людина у своїй поведінці буде керуватись тільки необхідними потребами та стимулами, які виражатимуть аспекти її виживання, а отже, буде нехтувати аксіологічним виміром мотивів. При таких катастрофічних умовах біологізаторські, біхевіористські, матеріалістичні та психоаналітичні концепції людської мотивації будуть більш адекватно відображати причини поведінки людини. Тому слід мати на увазі, що аксіологічна концепція мотивації є прийнятною переважно для «ідеальних» суспільних умов, де немає суттєвих проблем у сферах суспільного буття.

Виходячи з аксіологічної концепції мотивації, слід зазначити, що діючи, людина або не розуміє свої справжні мотиви, які вказують на референтні цінності, або свідомо приховує їх, обґрунтовуючи їх соціально бажаними мотивами, виправдовуючи свої дії, тобто застосовує мотивування для своїх дій. Людина часто «прикривається» соціально-бажаними мотивами і схильна демонструвати іншим, що вона керується духовними цінностями, але насправді можливо має більш прості екзистенційні мотиви та меркантильні інтереси, які пов'язані з матеріальними цінностями. У цьому аспекті Є. Ільїн вважає, що «мотивування визначається як раціональне пояснення суб'єктом причин дії посередництвом вказівки на соціально прийнятні для нього і референтної групи обставини, які спонукали до вибору даної дії... За допомогою мотивування особистість іноді виправдовує свої дії і вчинки, приводячи їх у відповідність з нормами поведінки у суспільстві і зі своїми особистісними нормативами» [7, 134]. В такому випадку людина видає соціально бажане мотивування як справжні мотиви своїх дій, але насправді тільки виправдовує себе, приховуючи справжні мотиви та справжні цінності, отримуючи тим самим психологічний комфорт для власного «Я».

Ми вважаємо, що провідною ідеєю аксіологічної концепції мотивації є думка про абсолютну детермінованість людської діяльності та її мотивів референтними матеріальними і духовними цінностями. Тому, якою б не була дія людини вона з необхідністю потребує ґрунтовних мотивів, які б були засновані

на референтних цінностях, оскільки такі цінності, на наш погляд, легітимізують ті чи інші дії людини та роблять їх більш активними, творчими, інноваційними, відповідальними, успішними, результативнішими.

Список використаних джерел

1. Будз В. Мировоззренческие факторы мотивации человеческой деятельности. *Социальное воспитание*. 2016. № 2 (8). С. 10–17.
2. Будз В. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників у 5 т. Т. 3. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. 2017. 501 с.
3. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ. 1994. 261 с.
4. Гельвеций К. Истинный смысл системы природы. Москва. 1923. 163 с.
5. Додонов Б. Эмоция как ценность. Москва. 1978. 272 с.
6. Елисеева А. Мотивация как «основной инстинкт» предпринимательских структур. *Креативная экономика*. 2008. № 6. С. 91–96.
7. Ильин Е. Мотивация и мотивы. Питер, 2002. 512 с.
8. Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості. Івано-Франківськ. 2009. 512 с.
9. Козирев М. Мотивація в психологічній структурі злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 164–174.
10. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего. Москва. 2004. 608 с.
11. Парфілова С. Психологічні підходи до проблеми мотивації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2010. Вип. 13. С. 25–30.
12. Пилипенко В. Мотивація та стимулювання праці: теоретичний аспект. *Право і безпека*. 2011. № 3 (40). С. 255–258.
13. Савченко А. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ. 2002. 144 с.
14. Elliot A. The Hierarchical Model of Approach-Avoidance Motivation. 2006. № 30. P. 111–116.
15. Fehr E., Gintis H. Human Motivation and Social Cooperation: Experimental and Analytical Foundations. *Ernst Fehr and Herbert Gintis. Annual Review of Sociology*. 2007. Vol. 33. P. 43–64.
16. Gagne M., Deci E. Self-Determination Theory and Work Motivation. *Journal of Organizational Behavior*. 2005. Vol. 26. № 4 (June). P. 331–362.
17. Kounieher F., Charron S. & Koechlin E. Motivation and Cognitive Control in the Human Prefrontal Cortex. *Nature Neuroscience*. 2009. Vol. 12. № 7 (July). P. 939–947.
18. Locke E., Latham G. Work Motivation and Satisfaction: Light at the End of the Tunnel. *Psychological Science*. 1990. Vol. 1. № 4 (July). P. 240–246.
19. McCall C., Singer T. The Animal and Human Neuroendocrinology of Social Cognition, Motivation and Behavior. *Nature Neuroscience*. 2012. Vol. 15. № 5 (May). P. 681–688.
20. Milne S., Orbell S., Sheeran P. Combining Motivational and Volitional Interventions to Promote Exercise Participation: Protection Motivation Theory and Implementation Intentions. – *British Journal of Health Psychology*. 2002. № 7. P. 163–184.
21. Tietjen M. Myers R. Motivation and Job Satisfaction. *Management Decision*. 1998. № 36/4. P. 226–231.

YULIA KARPIUK
Ivano-Frankivsk

CORRELATION BETWEEN NEEDS, STIMULATIONS, MOTIVES AND MOVEMENTS IN HUMAN BEHAVIOR: ACSYOLOGICAL ASPECT

The article presents the results of the theoretical analysis of the axiology of motivation. There is an opinion on the absolute determinism of human activity and its motives with reference material and spiritual values. System analysis of the correlation of needs, incentives, motives and motivations in human behavior is carried out. The axiological approach to understanding motivation and motivation is proposed.

Key words: need, stimulus, motive, motivation, value, spiritual values, material values, referential values, behavior, axiology of motive, axiology of motivation, axiological concept of motivation.

ЮЛИЯ КАРПЮК
г. Ивано-Франковск

СООТНОШЕНИЕ НУЖД, СТИМУЛОВ, МОТИВОВ И МОТИВИРОВАНИЯ В ПОВЕДЕНИИ ЧЕЛОВЕКА: АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье представлены результаты теоретического анализа аксиологии мотивации. Высказывается мнение об абсолютной детерминированности человеческой деятельности и ее мотивов референтными материальными и духовными ценностями. Осуществлен системный анализ соотношения потребностей, стимулов, мотивов и мотивации в поведении человека. Предложено аксиологический подход к пониманию мотива и мотивации.

Ключевые слова: потребность, стимул, мотив, мотивация, ценность, духовные ценности, материальные ценности, референтные ценности, поведение, аксиология мотива, аксиология мотивации, аксиологическая концепция мотивации.

Стаття надішла до редколегії 22.03.2018

УДК 159.923+001.895

ОКСАНА КУЗНЕЦОВА
м. Одеса
o.v.kuznetsova@live.com

СПРЯМОВАНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОСТІ В СИСТЕМІ РИС ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Стаття містить опис результатів теоретико-емпіричного дослідження співвідношення спрямованості інноваційності з широким спектром властивостей особистості у майбутніх психологів. Інноваційність розглядається як стійка властивість особистості, що врегульовує взаємодію з новизною та нововведеннями. Спрямованість інноваційності розкриває схильність до її прояву в певній сфері життєдіяльності, де особистість воліє виступати суб'єктом впровадження нововведень. Більшість показників спрямованості інноваційності у майбутніх психологів корелюють з соціальною сміливістю, безтурботністю, енергійністю, спонтанністю, мрійливістю, наполегливістю, схильністю до співпраці, доброзичливістю, життєрадісністю. Характер отриманих взаємозв'язків та утворення окремих симптомокомплексів зумовлено специфікою різних векторів спрямованості інноваційності.

Ключові слова: інноваційність, інноваційний потенціал особистості, спрямованість інноваційності, фактори особистості, майбутні психологи.

Нагальним завданням сучасної професійної освіти є підготовка фахівця, здатного до реалізації діяльності в умовах інноваційних змін, постійних трансформацій всіх сфер суспільства. Сьогодні, як ніколи раніше, зміст вищої освіти має містити футурологічний компонент, тобто бути зорієнтованим на

майбутнє з урахуванням таких його характеристик, як невизначеність, нарощування складності, мінливості, новизни. Основною ланкою такого навчання є розвиток властивостей особистості майбутнього фахівця, що забезпечують ефективну взаємодію з нововведеннями. Тому особливо важливим стає